

Sıtkı Nazik

<https://orcid.org/0000-0001-5964-5039>

Associate Professor, Amasya University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Türkiye, s.nazik@amasya.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Nazik, S. (2024). Yûnus Emre Dîvânı'nda Geçen Âşıkla İlgili Özelliklerin Klasik Türk Şiirindeki Yansımaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (6), 3899-3926.

Yûnus Emre Dîvânı'nda Geçen Âşıkla İlgili Özelliklerin Klasik Türk Şiirindeki Yansımaları

Öz

Anadolu'da Türk edebiyatının oluşumunda son derece mühim bir yere sahip olan Yûnus Emre, genel olarak şiirlerinde ilahî aşkı işlemiştir. Yaratan'dan ötürü yaratılanı sevdiğini söyleyerek varlık âlemine dair muhabbetinin dahi ilahî kaynaklı olduğunu vurgulamıştır. Zaten tasavvuf ehli bir derviş olan Yûnus, şiirlerinde âşık tipine dair özelliklere oldukça atıf yapmıştır. Nitekim Anadolu sahasında yazılmış ilk divan olması yönüyle önemli bir konuma sahip olan Dîvân'ındaki çoğu şiirinde şair, aşkı ve sevgiliyi anlatmış, âşıkla ilgili de dikkat çekici hususlara değinmiş ve klasik şiirdeki yaklaşımlara ilham olacak şekilde ideal âşık tipinin belli başlı vasıflarına yer vermiştir. Buna göre bu çalışma Yûnus'un, âşıkla ilgili düşüncelerinin klasik Türk şiirinde ne derece yansımalarını bulduğunu tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Yûnus Dîvânı'ndan alınan şiirlere konu, bakış açısı ve tema bakımından olabildiğince yakın olan beyitler tercih edilerek Yûnus'un şiirlerinin hemen altında bunlar da sıralanmış, mukayese metodu ve anlama dayalı şerh yönteminden yararlanılarak alıntılanan şiirler değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla âşık tipine dair özellikler açısından Yûnus'un birçok klasik şair üzerinde ya doğrudan yahut dolaylı bir şekilde etkili olduğu, hatta bazı şiirlerindeki anlam zenginliğini klasik şairlerin yakalayamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yûnus Emre, Dîvân, Klasik şairler, Âşık tipi, Mukayese

The Reflections of the Characteristics Related to the Minstrel in Yûnus Emre Dîvânı in Classical Turkish Poetry

Abstract

Yûnus Emre, who has an extremely important place in the formation of Turkish literature in Anatolia, generally dealt with divine love in his poems. Saying that he loved the created because of the Creator, he emphasised that even his love for the world of existence was of divine origin. Yûnus, who was already a Sufi dervish, made many references to the characteristics of the lover type in his poems. As a matter of fact, in most of the poems in his Dîvân, which has an important position as the first divan written in the Anatolian field, the poet described love and the beloved, touched on remarkable issues about the lover, and included certain characteristics of the ideal lover type in a way that would inspire the approaches in classical poetry. Accordingly, this study was conducted to determine to what extent Yûnus's thoughts on the lover are reflected in classical Turkish poetry. The couplets that are as close as possible in terms of subject, point of view and theme to the poems taken from the Dîvân of Yûnus are preferred and these are listed just below the poems of Yûnus, and the quoted poems are evaluated by using the method of comparison and the method of meaning-based commentary. With this study, it has been concluded that Yûnus was either directly or indirectly influential on many classical poets in terms of the characteristics of the minstrel type, and even the richness of meaning in some of his poems could not be captured by classical poets.

Keywords: Yûnus Emre, Dîvân, Classical poets, Minstrel type, Comparison

Giriş

Türk edebiyatının meşhur mutasavvıf şairlerinden biri olan Yûnus Emre, yaklaşık olarak 1240-1320 yılları arasında yaşamış bir şahsiyettir. Dîvân ve Risâletü'n-Nushiyye isimli eserleri bulunan şair, o dönemde (13-14. yy.) daha yeni filizlenmeye başlayan Batı Türkçesi (Oğuzca) ile şiirlerini söyleyerek bu dilin edebî bir seviyeye ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır. Oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanması sayesinde kısa sürede şiirleri halk tarafından benimsenen ve asırlar boyu dillerden düşmeyen Yûnus'un, başta mutasavvıf şairler olmak üzere, klasik şairler ve halk şairleri üzerinde dahi hayli etkili olduğu görülmektedir.¹ Şiirlerinde ilahî aşk, vahdet-i vücûd, insan-ı kâmil tipi, varlıklara hoşgörü nazarı ile bakmak, bu geçici dünyada insanca yaşamak ve kalp kırmamak gibi konuları işleyen Yûnus'un âşık tipiyle ilgili de dikkate değer hususlara yer verdiği görülmektedir. Âşıktan beklenenin sadık, samimi, sevgiliye gönülden bağlı, onun için canını dahi feda edebilen, nefsin isteklerine boyun eğmeyen bir kişi olması gerektiğini söylemektedir. Böylece tasavvuftaki hakiki aşkla yanıp tutuşan âşık ve kâmil bir kul tasavvuru oluşturmaktadır.

¹ Yûnus Emre'nin etkileri konusunda bilgi ve örnekler için "Yunus Emre ve Muhyiddin Abdal Divanlarında Gönül" (Durbilmez, 2002, s. 205-214) adlı makaleye bakılabilir.

Yûnus Emre'nin Dîvân-ı İlâhiyât yahut kısaca Dîvân olarak isimlendirilen eseri, Anadolu sahasında yazılmış ilk divan ve Yûnus'un da Anadolu'da Türkçe divan sahibi en eski şair olduğu kabul edilmektedir (Akün, 2013, s. 63). Öte yandan divan sahibi bir şair olmasına, hatta Dîvân'ında aruzla yazılmış şiirleri bulunmasına rağmen Yûnus'u klasik Türk şairi saymanın mümkün olmadığı vurgulanmaktadır (Akün, 2013, s. 21). Bu düşünceye bütünüyle karşı çıkılmasa da birkaç yönden eleştiri getirmek mümkündür. Aslında Yûnus mutasavvıf bir şair olup, temelde tasavvuf edebiyatının bir temsilcisidir. Bu bakımdan o başlı başına bir klasik şair olmadığı gibi halk şairi de değildir.² Ancak her iki edebiyatı da doğrudan etkilemiştir. Üstelik Risaletü'n-Nushiyye isimli eserini mesnevi nazım şekli ve aruz vezni ile yazmıştır. Zaten Dîvân'ında da aruz vezni ve gazel nazım şeklini tercih ettiği hayli şiiri bulunmaktadır. Bu da onun büyük oranda klasik şiirin havasını soluduğu, Anadolu sahasında daha yeni teşekkül etmeye başlayan bu gelenekten haberdar olduğu anlamına gelmektedir.

Yûnus'un, Anadolu sahasında divan sahibi ilk şair olmasından ve klasik Türk şiirini de etkilemiş bulunmasından hareketle şiirlerinde işlediği âşık tipine dair özelliklerin 14. yüzyıldan itibaren yazılmış divanlarda ne derece yansımalarını bulduğunu tespit etmek önem arz etmektedir. Zira bu açıdan da Yûnus'un klasik Türk şairleri üzerindeki etkisini ortaya koymak için böyle bir çalışma yapılmıştır.

Yûnus'un şiirlerinde geçen âşık tipi ile klasik şairlerin âşık tipine yaklaşımı arasındaki benzer ve ortak noktalar ile duruma göre de farklılıkların tespit edilip ortaya konulduğu bu çalışmada mukayese yönteminden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra doküman analizi ve anlama dayalı şerh yöntemlerinden de istifade edilmiştir. Yapılan bu çalışmada 14-18. yüzyıllarda öne çıkan ve daha ziyade klasik üslubu benimseyerek divanlarını ortaya koymuş olan şairler seçilmiş, yani doğrudan mutasavvıf şair olarak kabul edilenler bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Zira mutasavvıf şairlerin kahir ekseriyeti zaten Yûnus'un ya takipçisi olmuş ya da büyük oranda ondan etkilenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada âşık tipine dair Yûnus Dîvânı'nda geçen şiirlerde işlenen konuya, bakış açısına uygun olan klasik şairlere ait şiirler, ilgili başlıklar altında verilmiş ve açıklanmıştır. Böylece edebiyatımızda önemli bir konuma sahip olan âşık tipinin gerek Yûnus'un şiirlerinde nasıl ele alındığına gerekse klasik şairlerin benzer muhtevaya veya bakış açısına sahip olan beyitleri ne ölçüde ortaya koyabildiklerine dair bir araştırma yapılmıştır. Buna göre hem Yûnus Dîvânı hem de 14-18. yüzyıllarda yaşamış meşhur klasik şairlerin divanları âşık ve bununla ilgili kelimler bağlamında taranmış, tespit edilen beyitler âşık tipiyle ilgili özellikler doğrultusunda kategorik olarak sınıflandırılmıştır. Önce Yûnus'a ait

---

² Öte yandan Bayram Durbilmez, Yûnus Emre gibi mutasavvıf şairleri "Derviş Tarzı Türk Edebiyatı" başlığı altında değerlendirmek gerektiğini ileri sürmektedir (2019, s. 26-27).

beyitler ardından da klasik şairlerin beyitleri konuyla ilgili başlıklar altında örnek olarak verilmiştir. Nitekim meşhur ve öne çıkan çoğu klasik şairin divanı taranmış, ne var ki şiirlerinden alıntı yapılan şairler-sınırlı sayıda kalmış, onların isimleri ise aşağıda bir tablo hâlinde verilmiştir.

Tablo 1: Divanlarından alıntı yapılan klasik şairler

Dönemler	Şairler	Top.
14. yüzyıl	Kadı Burhâneddîn, Ahmedî	2
15. yüzyıl	Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî, Mihrî, Mesîhî	6
16. yüzyıl	Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî, Muhibbî, Taşlıcalı Yahyâ, Usûlî, Hayretî	7
17. yüzyıl	Şeyhülislam Yahyâ	1
Genel Toplam		16

Yukarıda paylaşılan şairler haricinde “Şeyhî, Nef’î, Nâbî,-Nâilî, Fehîm-i Kadîm, Nedîm, Şeyh Gâlib” gibi birçok şairin divanı da taranmış, ancak onların ele aldığı âşık tipiyle ilgili özelliklerin Yûnus’un şiirleriyle doğrudan veya yakından ilgisi bulunmadığı için bu çalışmada şiirlerinden alıntı yapma imkânı olmamıştır. Öte yandan burada şiirlerinden yararlanan şairlerin doğrudan Yûnus’tan etkilendiğine dair somut bir bilgiyle sadece Usûlî Dîvânı’nın inceleme kısmında karşılaşılmıştır. Dîvân’ı yayına hazırlayan Mustafa İsen tarafından Usûlî’nin üslubu ve edebî yönüyle ilgili yapılan değerlendirmede, fikri duygu planına yükselterek tasavvufî şiirin lirik örneklerini verdiği, Yûnus’un işlenmiş dilini ve şiirlerindeki sadeliği Rumeli duyarlılığıyla başarılı bir şekilde birleştirdiği (bkz. 2020, s. 33, 43) ifade edilmektedir.

1. Klasik Edebiyatta Âşık Tipinin Temel Özellikleri

Âşık, sevgiliyi seven kişiye denmektedir. Şairler kendilerini âşık olarak saymakta, şiirlerinde ve özellikle gazellerinin çoğunda aşk duygusunu işlemektedirler. Klasik Türk edebiyatında âşık tipine ait özellikler âdeta kalıplaşmış, genel geçer hâle gelmiştir. Zaten bir tipten, yani âşık tipinden bahsedebilmek için sahip olduğu tüm özelliklerin zaman içerisinde vücut bulması ve tipleşme süreci tamamlandıktan sonra, adı zikredildiği zaman insanların zihninde büyük oranda aynı değer ve ortak özelliklerin canlanması gerekmektedir (Çelik, 2020, s. 304). Dolayısıyla bu tür kişi ya da kişiler için tip tabiri kullanılmaktadır. Nitekim pek çok divanda âşık tipinin benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Gönlü sevgilinin aşkıyla dolup taşmış bulunan, yegâne düşüncesi ve galesi sevgili olan âşığın, en dikkat çekici vasıflarından biri sevgilisi için dünya ve ahiretten, hatta kendinden dahi vazgeçmiş bir kişilik özelliği göstermesidir. Bunun yanı sıra klasik edebiyatta âşık, sadakat ve

teslimiyet sahibi, fedakâr ve vefakâr biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Canını hiç çekinmeden sevgili için feda edebilen, sevgiliden gelen cevr ü cefayı dahi hoşnutlukla karşılayan, en küçük bir iltifatı düğün bayram olarak algılayan âşık, daima sevgiliye kavuşmanın hayaliyle kendini avutmakta, ayrılıktan ötürü de yanıp yakınmaktadır. Âh ve feryat ederek, kanlı gözyaşı dökerek, bir bülbül misali şakıyarak derdini haykırdığı gibi, bazen de sessizce kendini aşkın ateşine bırakarak pervane misali yanıp kül olmaktadır.

Klasik Türk şiirinde âşık, sevgiliye meftun olan kimsedir (Demirbağ, 2024, s. 125). Aşkında samimî olan ve maddi bir beklentisi bulunmayan âşığın aşkı, mücerret güzelliğe karşı duyulan bir aşktır. Daha ziyade aşkını tek taraflı, platonik düzeyde yaşayan âşık, diğer yandan da sevgiliden daima lütuf beklemektedir (Pala, 2009, s. 37). Hatta sevgiliye ait bir özellik ve güzellik, bir bakış ve bir söz âşık için sarhoşluk nedenidir. Âşık bunları düşündükçe kendinden geçmektedir. Canını sevgilisine verecek kadar cömert olan, sözünde duran ve aşkında kararlı bir tutum sergileyen âşık, sevgiliden gelen her türlü eziyete katlanmasına rağmen sevgili en son olarak onu hatırlamakta, herkese iyi davrandığı halde âşığı daima ihmal etmektedir. Sevgili yüz vermedikçe âşığın aşkı artmaktadır. Bundan kurtuluş ise ya tahammül ya da sefer ile olabilecektir (Pala, 2009, s. 37). Birinci yolu seçerek sevgilinin her türlü eza ve cefasına göğüs gerip, asla ondan vaz geçmeyen, en ufak bir şikâyette dahi bulunmayan âşık, bu hâliyle sabır ve tahammül abidesi gibidir.

Klasik edebiyatta sevgili, padişah/sultan olup, âşık nazarında o gönül ülkesinin padişahı, güzellik ilinin ve hazinesinin sultanı konumundadır. Hüküm ve otorite sahibi bir varlık olarak karşımıza çıkan sevgilinin, bu hâliyle ve tasavvufun da etkisiyle ilahî sevgili olarak düşünüldüğünü söylemek mümkündür. Sevgilinin bu durumu karşısında âşık, bir kul ve köle mesabesinde. Hatta âşık niyaz ehli ve isteyen (sâil), sevgili ise naz ehli ve veren (lütuf ve kerem sahibi) durumundadır. Muhtaç, aciz, biçare hâldeki âşığın, son derece zengin ve istiğna sahibi olan sevgiliden beklentisi güzelliğinin zekâtını vermesi, iltifat etmesidir.

Klasik Türk edebiyatında şâir, “âşık-maşuk-ağyar/rakip” üçgeninin birinci kişisidir (Pala, 2009, s. 37). Buna göre aşkın merkezinde sevgili bulunmakla birlikte, âşık olmadan maşuk olmayacağı için, aşkı aktif olarak üstlenen ve yaşayan kişinin bizatihi âşığın kendisi olduğunu söylemek mümkündür. Zaten Arapça dil kuralları çerçevesinde meseleye yaklaşıldığında âşık, ism-i fâil (iş yapan/özne) kalıbında gelmiştir. Bundan ötürü aşktan bahsedebilmek için önce bir âşığın olması gerektiği, sonra da bu duygunun muhatabı olan maşuka ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Âşık Veysel’in, “Güzelliğin on par’etmez/Bu bendeki aşk olmasa” (2018, s. 82) mısralarında âşığın aşkı olmadıktan sonra, sevgilinin güzelliğinin bir anlam ifade

etmeyeceğine dikkat çekilmekte, böylece aşkta asıl unsurun âşık olduğu görülmektedir. Kısacası âşığın aşkı sayesinde sevgilinin önemi açığa çıkmaktadır.

Âşık bu sevgisi içinde ağyar/rakip ile uğraşmak zorundadır. Rakipleri onun aşkına daima engel çıkarmaktadırlar (Pala, 2009, s. 37). Dolayısıyla âşığa düşen bu engelleri aşarak sevgiliye kavuşmak olmalıdır. Ancak işi o kadar da kolay değildir. Bu durum, Kaf Dağı'nın ardındaki Zümrüd-i Anka kuşunu bulmaya benzemektedir.

2. Yûnus'un Âşığa Bakışının Klasik Edebiyattaki Akisleri

Âşıklık geleneği İslamiyet öncesi Türk şiirinden itibaren başlamış, İslami dönemde değişim geçirerek tasavvuf edebiyatının etkisiyle devam etmiştir (Güzel, 2009, s. 43). Bilhassa bu dönemde mutasavvıfların kendilerini âşık olarak adlandırmalarıyla âşık tipinin tasavvufi boyut kazandığı görülmektedir. Nitekim şairin Dîvân'ında yer yer Âşık Yûnus mahlasını kullandığına rastlanmaktadır (bk. 192/8, 289/9, 351/14 vd.) Dolayısıyla şair, kendini âşık olarak gördüğü gibi, şiirlerinin çoğunda da âşık tipine dair hususlara değinmektedir. Bu özelliklerin tespit edilmesi Yûnus Emre ve dönemindeki hâkim şiir anlayışı hakkında bilgi edinmemize yardımcı olacağı için önemli olduğu gibi, kendinden sonraki dönemlerde yaşamış ve klasik edebiyat içerisinde değerlendirilebilecek şairler üzerinde ne ölçüde etkili olduğunun ortaya konulması yönüyle de önemlidir. Zira bu sayede Yûnus'un hem klasik şiir geleneğine olan katkısı hem de ne derece geniş bir şair topluluğunu etkilediği tespit edilebilecektir.

2.1. Sevgiliyi Hakikaten Seven Âşık

Aşkta hakiki olan ne kadar makbul ise gerçek, samimi ve sadık âşık olabilmek de o derece kayda değerdir. Âşıklıkta en önemli özellik de bu olsa gerektir. Bundan dolayı klasik şairler kendilerini gerçek/sadık âşık olarak sevgilinin diğer sevenlerini (rakipleri) de müddei (sahte âşık) olarak tanımlamaktadırlar. Yûnus'un da birçok yerde kendini gerçek âşık olarak gördüğü, gerçek âşıklığın gereklerinin neler olduğu yönünde sözler sarfettiği tespit edilmiştir.

Gerçek 'âşık olanların hemen dostı sever cânı

Unudur kibr ü kînini ma 'şûka terk ider cânı (Yûnus, 377/1).³

'Âşık oldur 'ışık içinde ol dil ü cânıdan giçe

'Âşık olmaz terk-i ser kılmaya cânândan giçe (Muhibbî, G. 2555/1).⁴

³ Yûnus Emre'nin Dîvânı ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Ancak burada Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan "Yûnus Emre Dîvân-ı İlahiyât" adlı eserden yararlanılmıştır. Bu makalede şiirler nazım şekillerine göre değil, sadece sıra numarası verilerek tümüyle numaralandırılmıştır. Buna göre ilk sayı şiirin Dîvân'daki sıra numarasını, bölü işaretinden sonraki sayı da beyit-dörtlük numarasını vermektedir.

⁴ Bu çalışmada yararlanılan klasik şairlere ait divanların çoğu transkripsiyon işaretleri kullanılarak akademik tarzda hazırlanmış, bazıları da transkripsiyon işaretleri kullanılmadan ve kelimelerin güncel hâlleri tercih edilerek yayınlanmıştır. Alıntı yapılan şiirlerde yazım birliğinin sağlanması amacıyla transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır. Sadece uzun ünlüyü gösteren düzeltme işareti (^) ve ayn harfi için kullanılan ters ayraca (') yer

Gerçek âşık olanların canının hemen dostu seveceğini, kibri kini unutup canını sevgiliye terk edeceğini söyleyen Yûnus, gerçek âşıkların gönlünün dosta hemen ısındığını, kibir ve kin gibi kötü hasletlerden uzak olduklarını ve canlarını sevgili uğruna verdiklerini vurgulamaktadır. Muhibbî ise gönül ve canından geçenin gerçek âşık olduğunu, sevgiliden geçip de başını terk etmeyenin, yani canından geçmeyenin gerçek âşık olmayacağını dile getirmektedir.

Şol kim sorar dost kandadur kanda dirisen andadur

Ma ‘şûkıla seyrândadur girçek ‘âşık olan kişi (Yûnus, 372/11).

Mahabbetden murâd olan egerçi vasl-ı dilberdür

Muhibbî ‘âşık oldur kim kala ancak temâşâda (Muhibbî, G. 2539/5).

Dostun nerede olduğunu soran kişiye, “nerede dersin ondadır” diyen Yûnus, gerçek âşık olan kişinin sevgili ile seyranda olduğunu söylemektedir. Buna göre gerçek âşığın, yâri ile hemhâl olduğuna işaret etmektedir. Zaten âşıklar gerek ilahî gerekse beşerî aşkıta sevgilinin muhitinde olmayı, gezinmeyi kendileri için bir görev kabul etmektedirler (Demirbağ, 2024, s. 125). Nitekim Muhibbî de mahlasını anarak “Her ne kadar aşktan maksat sevgiliye vuslat ise de ancak temaşâda kalan gerçek âşıktır.” diyerek gerçek âşığın sürekli sevgiliyi seyrederek vaziyette olduğuna dikkat çekmektedir.

Yûnus girçek ‘âşıkısan ırılmadın togru durgıl

İrilmadın togru varan ol göriserdür didârı (Yûnus, 408/7).

Dogrı yolına varanlar Hak didârını görenler

Hey meded gerçek erenler himmet eylen himmet eylen (Usûlî, G. 68/5).

“Ey Yûnus! Gerçek âşık isen uzaklaşmadan doğru duruver. Ayrılmadan doğru varan o kişi sevgilinin cemalini görecektir.” diyen şair, gerçek âşığın istikamet sahibi olduğunu ve bu sayede ilahî cemali görebileceğini ifade etmektedir. Usûlî ise gerçek erenlerden/âşıklardan medet dileyip, himmet etmelerini isteyerek bu kişilerin sevgilinin doğru yoluna varanlar ve Hak’ın cemalini görenler olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla şair, doğru yola varmanın, istikamet sahibi olmakla gerçekleşebileceğine ve böylece ilahî cemalin görülebileceğine atıf yapmaktadır.

2.2. Sevgili Uğruna Canını Feda Eden Âşık

Aşkta fedakârlık ve özellikle sevgili yolunda candan dahi vazgeçebilmek önemlidir. Bu hususla ilgili birçok örneği Yûnus’ta da görmek mümkündür.

Cânını ‘ışk yolına virmeyen ‘âşık mıdur

---

verilmiştir. Ancak örnek olarak verilen şiirlere ait kelimeler ve eklerin okunuşu ve imlası üzerinde bir değişiklik yapılmamıştır. Bunun yanı sıra her bir örneğin sonunda parantez içerisinde şairin mahlası, alıntı yapılan şiirin nazım şekli (G.=Gazel, K.= Kaside), bölü işaretinden sonra da beyit-bend numarası verilmiştir.

Cehd eyleyüp ol dosta irmeyen 'âşık mıdur (Yûnus, 36/1).

Muhibbî kim ki 'âşıkdur bu yolda terk-i cân itmez

Kosun ol da 'vî-i 'ışkı ana ol kuru bühtândur (Muhibbî, G. 538/5).

“Sen cânından geçmeden cânânı arzularsın” (255/1)⁵ diyerek bir şiirine başlayan Yûnus, sevgiliye vuslat için candan geçmek gerektiğini haykırmakta, “Maşuk için canını vermeyen âşık mıdır?” (357/1) diye sormakta, üstteki beyitte de canını aşk yoluna vermeyenin ve çaba sarf edip o dosta ermeyenin âşık olamayacağını vurgulamaktadır. İstifham sanatından yararlanarak gerçek âşığın, aşkı ve dolayısıyla sevgilisi uğruna canından vaz geçmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Muhibbî ise bu yolda canını terke etmeyen âşığın, o aşk davasını bırakmasını, zira ona o davanın kuru iftira olacağını ifade etmektedir. Buna göre her iki şair de canından vazgeçebilenin gerçek âşık olabileceğine işaret etmektedir.

Cânlar fidâ yoluna bu cân kayusu degül

Sen cânı gerek bana cihân kayusu degül (Yûnus, 165/1).

Cân u dil kaydını çekmekden özüm kurtardum

Cânı cânâneye etdüm dili dil-dâre fidâ (Fuzûlî, G. 15/6).

Canını Hak yoluna feda eylesini kendine telkin eden Âşık Yûnus (192/8), sevgili yoluna canların feda olduğunu, bu can endişesini taşımadığını söylemekte, canı olarak gördüğü sevgilinin kendisine gerekli olduğunu ve bu dünyayı umursamadığını vurgulamaktadır. Fuzûlî ise can ve gönül kaydını çekmekten özünü kurtardığını ve canını sevgiliye gönlünü de bir güzele (sevgiliye) feda ettiğini söylemekte, böylece sevgili uğrunda canını feda ederek bu bağ ve endişeden kendini soyutladığını ifade etmektedir.

Kanı girçek 'âşık kanı gelün isteyelim anı

Bî-çâre Yûnus'un cânı dost yolına isâr olur (Yûnus, 93/7).

Sen çu mihmân olasın başımı alıp elime

Ayagina kılam isâr elimden ne gelir (Ahmed Paşa, G. 57/6).

Ben cânı itdügüm ayagun tozına nisâr

Ma 'zûr dut ki bulamadum dahı dest-res (Ahmedî, G. 294/4).

Gerçek âşığın nerede olduğunu soran Yûnus, gelin onu isteyelim diyerek muhatabından böyle bir talepte bulunmakta, çaresiz Yûnus'un canın dost yoluna ikram olduğunu söylemektedir. Şair burada çaresizliğini öne çıkardığı gibi, canını sevgilinin yolunda bir bağış,

⁵ Çoğunlukla Yûnus'tan kısmen de birkaç klasik şairden mısra düzeyinde yapılan ve makale metni içinde yer verilen alıntıların gösterilme biçiminde, mısranın yahut beytin kolayca bulunmasına olanak verdiği için beyitlerin gösterilişindeki yöntemin aynısı takip edilmiştir. Buna göre parantez içindeki ilk sayı Yûnus Dîvânı'ndaki sıra numarasını, ikinci sayı beyit numarasını vermektedir. Aynı durum -alıntı yapılan şiirin nazım şekli belirtildikten sonra- diğer şairler için de geçerlidir.

ihsan misali saçıp feda ettiğine dikkat çekmektedir. Ahmed Paşa da gönül evine sevgilinin misafir olması hâlinde, başını eline alıp onun ayağına cömertçe vereceğini söylemekte, “elimden ne gelir?” diye soru yöneltmek başını sevgili için feda etmekten başka bir şeyin elinden gelmediğini, bir bakıma çaresizce bunu yapmak durumunda olduğunu ifade etmektedir. Ahmedî ise “Canımı aziz ayağının tozuna nisar etmemi (karşılıksız vermeme) mazur gör ki bulmadım bundan başka bir zenginlik/variye.” diyerek özrünü, bir bakıma çaresizliğini beyan etmekte, âşık olarak canını cananın ayağı toprağına seve seve verebileceğini vurgulamaktadır.

Yûnus yüzün kaldurmağıl ‘âşıklarun ayağından

Fidâ eyle yüz bin cânı andan bulasın Sübhân’ı (Yûnus, 402/7).

Cânını fedâ kılan kişi erişir Hakka

Hak yoluna vardım (ben baş) oyandım aldım cân (Hayâlî, G. 446/4).

Yüzünü âşıkların ayağından kaldırmamasını kendine söyleyen Yûnus, yüz bin canını feda eylemek suretiyle Sübhan’ı bulabileceğini dile getirmektedir. Hayâlî ise cananı feda kılan kişinin Hakk’a erişeceğini, kendisinin de Hak yoluna vardığını ve başını vererek can aldığını, aslında Hakk’a (ilahî sevgiliye) ulaşmakla asıl canına kavuştuğunu ifade etmektedir.

Cân ne imiş dost yolına ‘âşık anı terkitmeye

Bu cânıla bin cân alur cânın Hak’a viren kişi (Yûnus, 372/5).

Öldiler ölmezden öndin oldılar hayy-ı ebed

Virdiler cân buldılar bir özge cân abdâllar (Hayretî, K. 8/4).

Yûnus, sevgili uğruna canın rahatlıkla terk edilebilecek bir şey olduğunu, canını Hakk’a feda edenlerin bu can ile bin can aldıklarını, yani ebedî hayata kavuştuklarını vurgulamaktadır. Hayretî de “Ölmeden evvel ölünüz.” (Aclûnî, 2019, s. IV/136) hadisine telmihle abdalların (âşıklar) ölmeden önce ölüp ebedî hayata nail olduklarını, canlarını verip bir özge can bulduklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla ölümsüzlüğe kavuşmak için önce manen ölüp sevgili uğruna can vermek gerekmektedir.

2.3. Sevgili İçin İki Cihanı ve Varlığını Dahî Terk Eden Âşık

Sevgiliye vuslat yolunda âşığın önünde türlü engeller vardır. Bu engellerin aşılması vuslat için önemlidir. Tasavvufî bakış açısıyla müridin, hakikat basamağına yükselerek sevgiliye kavuşabilmesi için dünyayı (terk-i dünya), ahireti (terk-i ukba), kendi varlığını (terk-i hestî/beden), hatta terk düşüncesini (terk-i terk) dahi terk etmesi, yani bütün bağlardan soyutlanması gerekmektedir. Buna göre tasavvuftaki terk düşüncesini gündeme getiren Yûnus, bazı beyitlerinde âşığın kendi varlığını, dünyayı ve dünyalıkları, hatta ahireti yani cenneti dahi terk eylemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zira bütün bunlar sevgiliye vuslat yolunda hep birer engeldir. Nitekim Yûnus’un bu bakış açısıyla meseleye yaklaştığı çokça şiiri bulunmaktadır.

Üstelik birçok şair de aynı düşünceyle hareket etmiş, dünya, ahiret ve kişinin kendinden vazgeçerek maksadına erişebileceğini söylemişlerdir.

N'ider 'âşık hânumânı sensüz cihânı yâ cânı

İki cihân fidâ sana kimsene gümân dutmaya (Yûnus, 3/10).

İki cihânı terk eder uşda bu gün yarın

Tâ kim Necâtî bir ola sen meh-likâ ile (Necâtî, G. 549/6).

Vereyim vasluna bu bir cânı

Nice bir cân iki cihâna değer (Necâtî, G. 73/5).

Gerçek 'âşık olan kişinin dünya ve ahireti anlamaması gerektiğini söyleyen Yûnus (2/2), sevgilinin olmadığı evi, barkı, dünyayı ve canını istemediğini, sevgili için iki cihanı da feda ettiğini ifade etmekte, bundan hiç kimsenin şüphe duymamasını vurgulamaktadır. Necâtî de ay yüzlü sevgili ile bir olmak için bugün yarın şu dünyayı terk edeceğini, hatta sevgiliye vuslat için değil ki bir canın, iki cihanın dahi verilebileceğini söylemekte, sevgili ile bir olmak uğruna dünyadan hemencecik ve hiç çekinmeden vazgeçebileceğini belirtmektedir.

Terk eylegil sen senligün anun 'ışkını bul anun

Bu 'ışk içinde ölenün kan bahâsı dîdâr olur

'Âşıklar lâ-mekân olur cihânun terkini urur

Cân u cihân ne nesnedür çün dostıla bâzâr olur (Yûnus, 93/4-5).

Cânlar fidâ mahabbet-i cânâne ser degül

Erbâb-ı 'aşka terk-i ser itmek hüner degül (Bâkî, G. 290/1).

Bin cânı oluban sana terk itse Ahmedî

Ayagunun gubârı behâsın öder degül (Ahmedî, G. 391/7).

Bir şiirinde “Bize dîdâr/sevgilinin cemali gerek dünya gerekmez.” (102/1) diyen Yûnus, “Sen senliğin terk eyle, O'nun aşkını bul. Bu aşk içinde ölenin kan pahası/değeri sevgilinin cemali olur. Âşıklar mekânsız olur, dünyanın terkini vurur. Can ve cihan da nedir? Zira dostla pazar olur.” demekte, sevgilinin aşkını bulmak ve cemalini görmek için âşığın kendi varlığından ve dünyadan vazgeçmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bâkî de sevgilinin aşkına sadece baş değil, canların feda olduğunu, âşıklara başı terk etmenin hüner olmadığını dile getirmekte, âşıklığın gereklerinden birinin sevgili için kişinin kendi varlığından geçmesi olduğuna işaret etmektedir. Ahmedî ise mahlasını da anarak bin canı olup sevgili için terk etse, ayağı tozunun pahasını ödeyemeyeceğini ifade etmektedir.

Yûnus eydür dimegil dostı girçek severin

Dostı girçek sevenler benligin elden kodı (Yûnus, 369/9).

‘İşkünü nice idem terk cihân-ıçun i cân

Ne revâ ola ki ol genci bu vîrâne virem (Ahmedî, G. 436/4).

Yûnus, dostu gerçek sevdiğini söylememesini kendisine telkin etmekte, dostu gerçek sevenlerin benliğini elden bıraktıklarını, yani benliklerinden vazgeçtiklerini dile getirmektedir. Ahmedî de “Senin aşkını dünya için nasıl terk edeyim? O hazineyi bu virane için vermem uygun olur mu?” diye sormakta, hazine olarak gördüğü sevgiliye olan aşkıdan bu virane uğruna vazgeçmesinin hiç de yakışık almayacağını vurgulamaktadır.

Cennet Cennet didükleri

Bir ev ile bir kaç Hürî

İsteyene virgil anı

Bana seni gerek seni (Yûnus, 381/8).

‘Âşık mı diyem ben ana Tanrı ’nun uçmağın seve

Uçmak dahi tuzagımış mü ’min cânların tutmaga (Yûnus, 1/4).

Gerekmez revh⁶-ıla reyhân gerekmez hûr-ıla vildân

Gerekmez Ravza-i Rıdvân bana sini gerek sini

Gerekmez mülket-i dünyâ gerekmez devlet-i ’ukbâ⁷

Gerekmez kevser-i tûbâ bana sini gerek sini (Ahmedî, G. 649/3, 5).

Gönül didârun özler bâğ-ı rıdvân ile eglenmez

Senün şiven görenler hûr u gilmân ile eglenmez (Yahyâ, G.148/1).

Bir ev ve birkaç huriden oluşan, yani nihayetinde maddi nimetleriyle cennetin dahi kesret olduğunu ifade eden Yûnus, bunları isteyene, yani zahit ve benzeri kişilere-vermesini, kendisine bizzat sevgilinin gerekli olduğunu söylemektedir. “Ey zahit! Sana cennet, Mihrî’ye sevgilinin cemali gerek” (G. 126/7) diyen Mihrî Hatun da âşık ve zahit arasındaki bu farka dikkat çekmektedir. Âşığın asıl maksadı bizatihi sevgilidir. Dolayısıyla cennet âşık için ilahî cemale ulaşma yolunda bir engel olarak durmaktadır. Nitekim bir başka beytinde Yûnus, Allah Teâlâ’nın-cennetini sevenlere âşık diyemeyeceğini, müminlerin canlarını tutmak noktasında cennetin dahi tuzak olduğunu vurgulamaktadır. Aynı redifi kullanan Ahmedî de rahatlık, hoş koku, huri, vildan ve Rıdvân’ın bahçesine (cennet) gerek duymadığını, dahası dünya mülkünün, ahiret nimet ve saadetinin, kevser ve tubanın gerekli olmadığını kendisi için bizzat sevgilinin gerekli olduğunu söylemektedir. Son olarak gönlünün sevgilinin cemalini özlediğini Rıdvân’ın bahçesi ile ve onun işvesini görenlerin de huri ve gılman ile eğlenmeyeceğini vurgulayan

⁶ Divanda “rûh” olarak yazılmış olan bu kelimenin, “revh” olarak okunması daha uygundur.

⁷ Divanda “akbâ” olarak yazılmış olan bu kelimenin “ukbâ” şeklinde okunması daha uygundur.

Şeyhülislam Yahyâ da aynı bakış açısıyla hareket etmekte, âşığın yegâne arzusunun sevgili olduğuna dikkat çekmektedir.

2.4. Harap ve Bitap Bir Hâlde Ah Çeken Âşık

Sevgiliden ayrı kalmaktan ve onun cevri ü cefasından ötürü âşıkların ah çekip feryat ettikleri, aşırı derecede ağlamaktan ötürü âdeta kanlı göz yaşı döktükleri ve dert esiri oldukları için benizlerinin sararıp solmuş vaziyette olduğu şiirlerde sıkça işlenmektedir. Üstelik âşığın ahının bir duman, hatta kıvılcım misali göklere çıkarak oradaki gök cimlerini dahi yakıp kül ettiği ve benzeri tasavvurlarla âşığın içler acısı durumun anlatıldığı hususlara rastlanmaktadır. Yûnus'un bazı beyitlerinde de âşığın ahına, kanlı gözyaşına, benzinin solgun ve ciğerinin kebab oluşuna değindiği görülmektedir.

Hocam 'âşık olanların işi âhıla zâr olur

Hasretinden ol ma 'şûkun gözi yaşı binar olur (Yûnus, 93/1).

Ey gönül her mübtelâ kim 'âşık-ı didâr olur

Bagrı başlu gözi yaşlu işi âh u zâr olur (Hayretî, G. 56/1).

“Hocam” diyerek muhatabına seslenen Yûnus, âşıkların işinin ah ile zar olduğunu o maşukun hasretinden göz yaşlarının pımar olduğunu söylemekte, âşığın gece gündüz inleyip aslında yâri görmeyi dilediğini (93/2) eklemekte, dolayısıyla sevgiliye olan özlemlerinden ötürü âşıkların işinin inlemek, feryat etmek ve ah çekmek olduğuna işaret etmektedir. Hayretî de gönlüne seslenerek güzel yüzlü sevgilinin âşığı ve müptelası olanların bağı yaralı, gözü yaşlı ve işinin ah u zar (yanıp yakınma) olduğunu dile getirmektedir.

Dün-gün kılayın âh u zâr 'âşık olayın il ü şâr

Dökeyin kanlu yaşımı zârlıklar eyleyeyin (Yûnus, 283/5).

Dögünüz hasret taşıyla bagrumuz tolu baş ile

Âh ile kanlu yaş ile hele bir demdür sürelüm (Usûlî, G. 84/2).

Gece gündüz ah ve zar kılmayı, il ve şehir içre âşık olmayı, kanlı yaşını dökmeyi ve feryatlar eylemeyi kendisine telkin eden şair, sevgiliden ayrı kalmışlığın verdiği ızdırabı bu tarz sözleriyle ortaya koymaktadır. Usûlî ise âşıklar olarak bağrı yara ile dolu bir hâlde hasret taşıyla dövünüp, ah ve kanlı yaş ile hele bir dem/devran sürmelerini telkin etmektedir. Dolayısıyla Yûnus gece gündüz ah ederek bütün bir ömrünün bu şekilde geçtiğine vurgu yaparken, Usûlî de demdir sürelim, yani zamanı bu şekilde geçirelim diyerek buna dikkat çekmektedir. Demin aynı zamanda burada kan anlamına da işaret edildiğini söylemek mümkündür.

Benzüm sarı gözlerüm yaş

Bagrum pâre yüregüm baş

Hâlüm bilen dertlü kardaş

Gel gör beni 'ışk n'eyledi (Yûnus, 404/4).

Nice bir ey lâle-ruh benzim za 'afrân eylemek

Âşık-ı bî-çârenin küynüklü ahi yok mudur (Necâtî, G. 59/2).

Bagrumun yandığına benzim sarısıdır nişân

Ey yüzü gül lâ-cerem küynükde olur za 'ferân (Necâtî, G. 407/1).

Âşığım diyen o kişilerin nişanlarının olduğunu (415/5) söyleyen Yûnus, benzinin sarı, gözlerinin yaşlı, bağrı paramparça, yüreği yaralı olduğunu ifade ederek âşıklık alametlerinden bazılarını sıralamaktadır. Dörtlüğün devamında ise hâlini bilen dertli kardeşe (bir başka âşığa) seslenerek “Gel gör beni aşk ne eyledi” demektedir. Necâtî ise lale yanaklı sevgiliye seslenerek benzini safran eylemenin nasıl olduğunu sormakta, “Çaresiz âşığın iç yakan ahı yok mudur?” diyerek sorusunu devam ettirmektedir. İkinci beyitte de gül yüzlü sevgiliye hitapla bağrının yandığına benzinin sarısının nişan olduğunu ve şüphesiz safranın yanmada, yani yanmak suretiyle meydana geldiğini söylemektedir. Böylece her iki şairin de âşığın bağrı yanık, benzi sararıp solmuş bir hâlde oluşuna vurgu yaptığı görülmektedir.

2.5. Ayrılıktan Dolayı Kanlı Yaş Döken Âşık

Âşık, sevgiliye olan hasretinden, aşkının yakıcılığından ötürü göz yaşları dökmekte, hatta o kadar çok ağlamaktadır ki bu, âdetâ kanlı göz yaşı hâlinde tezahür etmektedir. Yûnus'un da bu hususa yer verdiği görülmektedir.

Firâkun bagrumı taglar ne bilsün kadriüni saglar

Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş aglar (Yûnus, 55/1).

Gerçek 'âşık olanların yüzinde nişânı olur

Dün ü günü turmaz akar gözleri yaşınun kanı (Yûnus, 377/3).

Göz yaşı beniz sarısı vü cism nizârı

Yitmez mi 'ceb 'ışkumuza bunca delâil (Kadı Burhaneddîn, G. 671/4).

Ey Muhibbîsaklar iken 'ışkum oldu âşikâr

Eşk-i surh u rûy-ı zerdüm ile 'ıyândur tâzece (Muhibbî, G. 2396/5).

Sevgiliyi nazara alarak “Ayrılığın bağrımı dağlar. Sağlar kıymetini ne bilsin? Dostum, seni görmeyeli bu gözüm kanlı yaş ağlar.” diyen Yûnus, sevgiliden ayrı kaldığı andan beridir gözünün kanlı yaşlar döktüğünü ifade etmektedir. İkinci beyitte ise gerçek âşık olanların yüzünde emaresi/nişanı olduğunu, gece ve gündüz kanlı göz yaşlarının durmadan aktığını söyleyen şair, âşıkların benzinin sarı oluşuna işaret etmekte, sürekli kanlı gözyaşı döktüklerine değinmektedir. Kadı Burhaneddin ise “Gözyaşı, beniz sarısı ve cisim/beden zayıflığı bunca delil

olarak acaba aşkıma yetmez mi?” demektedir, âşığın gözü yaşlı, benzi sarı ve bedeni zayıf ve bitkin olduğunu bütün bunların sevgiliye olan aşkına delil olarak yettiğini ifade etmektedir. Mahlasını anarak kendine seslenen Muhibbî de aşkı saklar iken kanlı gözyaşı ve sarı benzi ile daha yeni aşıkâr/ayan olduğunu söylemekte, dolayısıyla sevgiliye olan aşkın emareleri olarak kanlı gözyaşı ve sarı benizli oluşuna vurgu yapmaktadır.

*‘Âşıkam diyen cânların bağı kebâbdur anların
Gözlerinün akan yaşı ciğerinündür kanları (Yûnus, 415/4).
Cândaki ‘ışk odı ola oldur nişânı kim
Bağı kebâb gözlerinün yaşı kan ola (Ahmedî, G. 35/5).*

Âşığım diyen canların bağı kebab olduğunu gözlerinden akan yaşın ciğerinin kanları olduğunu ifade eden Yûnus, âşıkların bağı kebab, ciğer kanın ise gözlerinden kanlı yaş hâlinde aktığını vurgulamaktadır. Ahmedî de candaki/gönüldeki aşk ateşine nişan olarak âşığın bağı kebab ve gözlerinin yaşı kan oluşunu göstermekte, böylece âşığın ne hâlde olduğunu tasvir etmektedir.

2.6. Aşk Ateşiyle Yanıp Kül Olan Âşık

Âşık, aşk ateşiyle yanıp kül olan, hatta aşkıdan ötürü çektiği ah ile dünyaları yakan bir kişidir. Aşk ateşi o derece fazladır ki cehenneme benzetildiği gibi, bazen ondan da ziyade olarak tasvir edilir. Böylece âşık asıl cehennemini ve daha fazlasını aşkın ateşinde yanmak suretiyle yaşamış olmaktadır. Dolayısıyla zaten aşk ateşiyle kat kat yanan âşıklar için cehennem azabının olmayacağı yer yer söz konusu edilebilmektedir. Nitekim “Yedi veyil Tamu’sunu kül eyler ‘âşıklar âhı” (1/9) diyen Yûnus da âşığın aşk ateşi ve ahıyla cehennemi dahi yakabileceğine işaret ederek benzeri yaklaşım sergilemektedir.

*Yana yana kül oluban sen ma ‘şûkanun yolına
Günde bin kez yanarısam dostdan yüzüm dönmez benüm (Yûnus, 226/3).
Eyledi düşmen sözi ile çün ol yâr terk
Günde bin kez öldüre itmem anı zinhâr terk (Muhibbî, G. 1557/1).
Belâ tîgiyle bin kez öldürürsün
Muhibbî’nün sanadur yine meyli (Muhibbî, G.2716/5).*

“Pervane gibi ateşe yanmayan âşık mıdır?” (36/5) diye soran Yûnus, sevgiliyi nazara alarak onun yoluna yana yana kül olup, günde bin kez yansa da dosttan yüzünü çevirmediğini söylemektedir. Buna göre şair beyitte, sevgili için yanıp kül olan âşık tasavvuru oluşturduğu gibi, vefalı oluşuna da dikkat çekmekte, her şeye rağmen sevgiliden yüzünü döndürmediğini, yani ondan vazgeçmediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Muhibbî ise bir beytinde “Eğer

yüz bin kez bela, mihnet ve dert gönderse de Leyla'dan el çekmeyeceğini” (G. 1993/2) söylemektedir. Üstteki beyitlerinde de “Mademki o yâr düşman sözü ile terk eyledi. Günde bin kez öldürsün, yine de asla onu terk etmem.” demekte, hatta sevgili, bela kılıcıyla bin kez öldürmesine rağmen, yine Muhibbî'nin meylinin ona olduğunu, yani ondan hiç mi hiç vazgeçemeyeceğini dile getirmektedir.

2.7. Sevgilinin Cefasına Katlanan Âşık

Sevgili naz ve cefa ehli, âşık ise niyaz ve vefa ehlidir. Âşığa düşen sevgilinin cefasına tahammül etmek ve bu sayede iltifatına mazhar olmaktır. Öte yandan âşık, her ne kadar sevgiliden lütuf ve ihsanda bulunmasını, iltifat etmesini beklese de onun kahr, eziyet ve zulmetmesini de hoşnutlukla karşılayabilmelidir. Bu olgunluğu ve teslimiyeti gösteren kişi gerçek âşıktır. Dolayısıyla sevgiliden gelebilecek bela, musibet ve cezalara da başım gözüm üstüne diyebilmek âşıklıkta önemli bir aşamadır, mertebedir. Bu hususta Yûnus'a isnat edilen, ancak İbrahim Tennûrî'ye ait olduğu belirtilen meşhur “Kahrın da hoş lütfun da hoş” (2005: XXIX) nakaratlı ilahi hemen akla gelmektedir. Zaten bizzat Yûnus'a ait olan şiirlerde de buna benzer dikkat çekici ifadeler geçmektedir. Dolayısıyla Yûnus da yer yer sevgilinin cefasına katlanmayı, dahası onu bir lütuf olarak görmeyi tavsiye etmekle, âdeti klasik âşık profili çizmektedir.

İy Yûnus sen dostunun cefâsına katlangıl

Yüregine 'ışk okın urmayan 'âşık mıdır (Yûnus, 36/7).

Ey dil hemîşe cevr ü cefâya tahammül it

Sanma cihânda her kişinün bir belâsı yok (Mihrî, 76/9).

Sabr eyle 'ışk derdine çâre diler-isen

Ki ol derde sabrdur ayruh devâsı yoh (Ahmedî, G. 116/5).

Şair kendine hitapla dostunun cefasına katlanmayı telkin etmekte, yüreğine aşk okunu vurmamanın âşıklığını sorgulamaktadır. Mihrî Hatun da gönlüne seslenerek daima cevr ü cefaya tahammül etmesini bu dünyada herkesin bir belasının, sıkıntısının olduğunu söylemekte, bu hususta yanlış zanna kapılmamasını kendine telkin etmektedir. Ahmedî ise muhatabına/kendine yönelerek “Aşk derdine çare ister isen sabreyle, ki o derdin devası sabırdır, başka devası yoktur.” demekte, aşk derdine âşığın sabretmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla âşıktan beklenen sabırlı, tahammül sahibi olmasıdır.

Aglamak gülmek 'âşık dirilmek ölmek 'âşık

Kahrıla lutfi bir bilür bilmez melûl olduğunu (Yûnus, 390/4).

Ger kahr u ger cefâ ola ger mihr ü ger vefâ

Dil-dâzeye ne kim ide dil-dâr hoş gelür (Ahmedî, G. 256/2).

Bana lutfun u kahrın kamu hoşdur

Ki kalmaz 'ışk eri sūd u ziyâne (Ahmedî, G. 553/6).

Bir şiirinde, “Her kim hakikat süre, kahrı lütfu bir göre.” (295/22) diyen ve kahrı hoş görmek gerektiğine (295/23) vurgu yapan Yûnus, ağlamanın, gülmenin, dirilmenin ve ölmenin âşığa ait olduğunu, âşığın kahr ve lütfu bir bildiğini ve üzgün olmaktan bihaber olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla âşığın, kahrı ve lütfu denk gören, her ikisini de hoşnutlukla karşılayan bir kişiliğe sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Ahmedî ise ister kahr ister cefa ister sevgi ve merhamet ister vefa olsun gönlünü vermiş/kaptırmış olana (âşığa) sevgilinin yaptığı her şeyin hoş geldiğini söylemektedir. Buna göre âşık olarak şaire sevgilinin lütfu ve kahrı bütünüyle hoş gelmektedir, zira aşk eri fayda ve zarara takılmayan, bu tür hesapları olmayan kişidir.

2.8. Ânı Yaşamayı Gaye Edinen Âşık

Tasavvufta sufinin ibnü'l-vakt (vaktin oğlu) olduğu düşüncesi vardır. Bu anlayış, tasavvuf ehli olan birinin anı en güzel şekilde yaşaması gerektiğini ortaya koyan bir düşüncedir. Tasavvufun etkisiyle bu anlayışın edebiyatta ve âşıklar nezdinde de devam ettiği görülmektedir.

'Âşıkısan dîdârına koma bugünü yarına

Girenler 'ışk bâzârına kendözinden bîzâr olur (Yûnus, 93/3).

Şol ki yârı hoş görüp komaz bu günü yarına

Cenneti didâra satar aşk ola didârına (Necâtî, G. 504/1).

Yûnus, kendisine ve muhatabına yönelik olarak, “Sevgilinin cemaline âşık isen bugünü yarına koyma. Aşk pazarına girenler kendi özünden bıkmış/bezmiş olur.” demekte, dolayısıyla aşkı anda yaşamayı, aşk pazarının hesabını ertesi güne bırakmamayı telkin etmektedir. Necâtî ise yârı hoş görüp bugünü yarına koymayan kişinin cenneti sevgilinin cemali için sattığını ifade etmekte ve “onun dîdârına aşk olsun” diyerek o güzellik/cemal karşısındaki hayranlığını vurgulamaktadır.

Gelün bugün yanalum yarın yanmamağičün

Ölelüm ölmeziken yine ölmemeğičün (Yûnus, 251/1).

Vaktünü hoş dut ölmedin fevt itme kadrin bilmedin

Dün geçdi yarın gelmedin şükr it bugünkü demlere (Ahmed-i Dâî, G. 32/6).

Yûnus, yarın yanmamak için bugün yanmayı, yine ölmemek için hazır daha hayatta iken, ölmezden önce ölmeyi muhataplarına tavsiye etmekte, yukarıda da geçtiği üzere “Ölmeden evvel ölünüz.” hadisine atıf yaptığı gibi bugünü iyi değerlendirmeyi ve âşık olarak anı yaşamayı telkin etmektedir. Ahmed-i Dâî de ölmeden önce vaktini hoş tutmasını, kadrini bilmemezlik

edip de anını boşa geçirmemesini, dünün geçtiğini, yarının henüz gelmediğini, dolayısıyla yaşadığı bugünkü demlere şükretmesini muhatabından istemektedir. Buna göre her iki şair de asıl olanın bugünü yaşamak olduğuna vurgu yapmakta, âşıklar olarak kendilerinin zaten bu şuurla hareket ettiklerini, muhataplarının da aynı bilinç ve duyarlılığa sahip olmaları gerektiğini dile getirmektedir.

2.9. Nefsin İsteklerini Dizginleyen Âşık

Âşık veya sufi nefsin isteklerine boyun eğmeyen, her türlü heva ve hevesten feragat ederek nefsinin arındırılan kişidir. Zira nefis tezkiyesi sayesinde Hakk'a yaklaşmak ve aşk ile vuslat gerçekleşecektir. Bir mutasavvıf olarak Yûnus'un da buna dair birçok beyti vardır.

'İşk kadehinden içüp nefis dileğinden geçüp

Hak yolına er gibi turmayan 'âşık mıdır (Yûnus, 36/2).

Nefsdür eri yolda koyan yolda kalur nefse uyan

Ne işün var kimseyile nefsüne kaki buş yüri (Yûnus, 403/3).

Her bir nefesde Hakk ileyüz Hakka uyaruz

Ey hâce sanma tâbi-i nefis ü hevâlaruz (Usûlî, G. 45/4).

Hevâ-yı nefse uydum elim irişmedi yâre

Uzak menzil zevâda yoğ dirîgâ râhda kaldum (Muhibbî, G. 1819/4).

Hevâ-yı nefse uyan 'âşık olmaz

Bu yola egri varan menzil almaz (Usûlî, Şehrengîz/44).

Aşk kadehinden içip, nefis dileğinden geçip, er gibi Hak yoluna durmayanın âşıklığını sorgulayan Yûnus, nefsin isteklerinden geçebilmeyi ve Hak yolunda er gibi durarak istikamet sahibi olabilmeyi âşıklığın şartlarından saymaktadır. Öte yandan eri yolda koyanın nefis olduğunu, nefse uyanın yolda kaldığını söyleyen şair, muhatabına yönelik olarak “Kimse ile ne işün var? Nefsine azar et, kız, yürü.” demektedir, kişinin/âşığın başkasıyla değil nefsiyle uğraşıp mücadele etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde “Nefsin hevasına uydum, elim yâre erişmedi. Menzil uzak, azıklar yok, eyvah yolda kaldım.” diyen Muhibbî gibi hedefe varamamak kaçınılmaz olacaktır. Usûlî ise âşıklar olarak her bir nefeste Hak ile olduklarını ve Hakk'a uyduklarını söylemekte, hocaya seslenerek kendilerini nefis ve arzularına tabi olanlardan sanmamasını istemektedir. Bir diğer beytinde de nefsin arzusuna uyanın âşık olmayacağını bu yola eğri varanın/girenin menzile ulaşamayacağını vurgulamakta, âşıkların Hak yolunda hedefe varabilmeleri için nefsin isteklerine uymamaları gerektiğini söylemektedir.

2.10. Âşığın Miskin/Muhtaç Oluşu

Sevgili naz ehli ve istiğna sahibi bir varlık, âşık ise niyaz ehli ve her hâliyle sevgiliye muhtaç, fakir, miskin bir kuldur. Yûnus'ta olduğu gibi, klasik şiirde de âşığın bu durumuna çokça yer verilmiştir.

'Âşık kişi miskîn olur yol içinde teslim olur

Kim n'iderse boyun bura çâre yok gönül yıkmaya (Yûnus, 1/8).

Ol serv-kad-i nev-restedür zülfinde gönlüm bestedür

Miskîn Muhibbî hastedür nidem nidem âh nidem (Muhibbî, G. 1850/5).

Yol eridir yüzü yerde zülf-i yâra cân verir

Gel sabâdan öğrenin dervişler miskinliği (Necâtî, G. 623/2).

Âşık kişinin miskin/muhtaç olduğunu, yolda iken teslim olduğunu söyleyen Yûnus, kim ne yaparsa boynunu büktüğünü ve gönül yıkmaya bir yolun/çarenin olmadığını dile getirmektedir. Nitekim bu beyitte Yûnus, âşığın fakir/muhtaç ve teslimiyet sahibi oluşuna atıf yaptığı gibi, her türlü muameleye karşı boyun büküp pasif kalarak gönül yıkmamaya çalıştığını da belirtmektedir. Mahlasını da anarak kendini miskin Muhibbî şeklinde tanımlayan şair ise, o sevgilinin yeni yetme servi boylu olduğunu, saçında gönlünün bağlı olduğunu kendisinin de hasta ve ah eder vaziyette ne yapacağını bilmez çaresiz biri olduğunu ifade etmektedir. Burada zülfü yol, âşığın gönlünün o zülfe bağlı olmasını da teslimiyet olarak düşünürsek beytin Yûnus'un beytini çağrıştırdığını söylemek mümkündür. Necâtî ise saba rüzgârını âşık olarak görüp, onun yol eri olduğunu ve yüzü yerde sevgilin saçına can verdiğini söylemekte, dervişlere miskinliği sabadan öğrenmelerini tavsiye etmektedir. Böylece âşığın (saba) miskin olduğunu, yol içinde sevgilin zülfü için can vererek ona teslim olduğunu ima etmektedir. Yüzü yerde olmak ise hem çaresiz hem de insanlara üstünlük taslamayan ve gönül kırmayan mütevazî bir âşık imajı oluşturmaktadır.

2.11. Akıyla Değil Gönlüyle Hareket Eden Âşık

Aşkta, aklın yerinin olmadığını söylemek mümkündür. Zira akıl sınırlandırıcı, sorgulayıcı ve işine geleni yapıcı bir özelliğe sahiptir. Oysa duyguların kaynağı ve aşkın mahalli olan gönülde bir coşkunluk, gözü karalık, işin önünü sonunu düşünmeden hareket etme potansiyeli vardır. Sevgiliye vuslat için aşk yolunda gerekli olan da bu duygu yoğunluğu ve teslimiyettir. Aklın devre dışı kaldığı aşkın, bu yönüyle sarhoşluk ve delilik ile de irtibatı vardır. Bundan dolayı âşık, aynı zamanda sarhoş ve mecnûn olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bir mutasavvıf olarak Yûnus da bütün bu hususlar doğrultusunda aşkı ve gönlü öne çıkarmış, akli ötelemiştir.

Kim ki 'ışk kadehinden bir zerre içdiyse

Ana ne 'akl u ne us ne esrük ü ne humâr (Yûnus, 26/5).

Şöyle olmuş câm-ı 'aşk-ı yârdan mest ü harâb

Kendüsin dîvârdan dîvâra urmuş âfitâb (Bâkî, G. 20/1).

Cümle 'âlemden ta 'alluk riştesini keddiler

Câm-ı 'ışkı nüş idenler mest ü bî-hüş oldular (Taşlıcalı Yahyâ, G. 114/5).

Aşk kadehinden bir zerre de olsa içen kişi için akıl, bilinç, sarhoşluk ve mahmurluğun olmadığını söyleyen Yûnus, aşk şarabını içenin hiçbir şeyin farkına varamayacak derecede kendinden geçtiğini vurgulamaktadır. Bâkî de âşık konumunda gördüğü güneşin, sevgilinin aşk kadehini içmesinden dolayı son derece mest ve harap olduğunu, bu yüzden kendisini duvardan duvara vurduğunu söylemektedir. Böylece güneşe şahsiyet atfederek ve hüsn-i talil yoluyla normal bir olayı, yani güneşin duvarlara ışınlarını düşürmesini sevgilinin aşkından sarhoş olup akli başından giderek sendeler vaziyetteki bir âşığa benzetmiştir. Taşlıcalı Yahyâ ise aşk kadehini içenlerin cümle âlemden alakayı kestiklerini, bağlarını kopardıklarını ve sarhoş, yani akli başından gitmiş olduklarını dile getirmektedir. Dolayısıyla Yûnus'un beytine benzer şekilde aşk kadehinden içen âşıkların, âdeta bir sarhoş, aklını kaybetmiş bir hâlde kendilerinden geçtikleri vurgulanmıştır.

İy uslular iy uslular siz eyidün ben n'ideyüm

Ol dost yüzün göreliden 'aklum başa gelmez benim (Yûnus, 214/2).

Sâki-i câm-ı mahabbetdür cemâli 'âleme

Gitdi 'aklum ol peri yüzlüyi göreliden beri (Taşlıcalı Yahyâ, G. 472/6).

Göreliden gün yüzün senün ey âfitâb

Bilmez oldum kendümi 'aklum bana pey-rev degül (Muhibbî, G. 1719/2).

“Ey akıllılar! Siz söyleyenin ben ne yapayım? O dost yüzünü gördüğümünden beri benim aklım başıma gelmez.” diyen Yûnus, elest bezminde (kâlû belâ) ilahî cemali gördüğü andan itibaren aklının başından gittiğini, artık aşk sarhoşu olduğunu ifade etmektedir. Taşlıcalı Yahyâ ise sevgilinin cemalinin âlem için aşk kadehinin sakisi olduğunu o peri yüzlüyü gördüğünden beri aklının başından gittiğini söylemektedir. Benzer şekilde Muhibbî de “Ey Güneş! Senin gün yüzün gördüğümünden itibaren kendimi bilmez oldum, aklım bana tabi değil.” demektedir. Buna göre şairler, sevgiliyi gördüğü andan (eslet bezmi) beridir âşığın aklının başından gittiğine vurgu yapmaktadırlar.

2.12. Sevgilisine Candan Bağlı Olan Âşık

Âşık, sevgili için canını çekinmeden feda edebildiği gibi, aynı zamanda ona can u gönülden bağlı, tam bir teslimiyet ve vefa sahibi biridir. En büyük sermayesi aşkıdır, arzusu da

sevgiliye vuslattır. O, dünyalık şeylere, dünya ve ahirete değil, sadece sevgiliye kavuşmayı gaye edinmektedir. Yûnus'un da bu bağlamda söylediği beyitleri vardır.

Dost sevgüsün gönülde cânıla berkitmeyen

Tûl-ı emel defterin dürmeyen 'âşık mıdur (Yûnus, 36/3).

Bir çöpe saymaz iken iki cihân milketini

Sana bin cân ile kul oldu gönül sultândır (Ahmed Paşa, G. 61/3).

Dost sevgisini gönlünde can ile muhkem hâle getirmeyenin, enine boyuna tasarlanan emel ve hayal defterini dürmeyenin âşık olamayacağını soru sorarak vurgulayan Yûnus, âşığın sevgilisine gönülden bağlı olması, boş hayal ve arzular peşinden koşamaması gerektiğini ifade etmektedir. Ahmed Paşa ise iki cihan mülkünü bir çöpe saymayan gönlünün, sevgiliye bin can ile kul olduğunu, bu sayede sultan olma vasfına ulaştığını söylemektedir.

Dostu gerçek sevenlerin dosta ulaşur cânları

Kendüye hayrân eylemiş ezel ebed dost bunları (Yûnus, 415/1).

Câm-ı 'ışkı çün ezelden eyledük nûş ey sanem

Oluruz tâhaşre dek ser-mest ü medhûş ey sanem (Muhibbî, G. 1964/1).

Dostu gerçek sevenlerin canlarının dosta ulaşacağını söyleyen Yûnus, sevgilinin işte bu gerçek ve samimi âşıkları ezelden ebede kadar kendisine hayran eylediğini dile getirmektedir. Muhibbî de put (sanem) gibi güzel sevgiliye hitapla, muhabbet kadehini ezelden içtiklerinden dolayı mahşere kadar sarhoş ve şaşırılmış bir hâlde olduklarını belirtmekte, bu nedenle aşk şarabını içen âşığın ta haşre dek bu hayranlık ve sarhoşlukla kaldığını söylemektedir.

2.13. Aşkı Sayesinde Ölümsüzlüğe Kavuşan Âşık

Âşık yahut derviş/sâlik, tasavvuf düşüncesinde ilahî sevgiliye vuslat yolculuğu olan seyr-i sülûka koyularak sonunda hakikat basamağına ulaşan kimsedir. Bu basamakta fenafillah ve bekabillah makamları bulunmaktadır. Fenafillah sâlikin varlığını Allah'ın varlığında yok etmesi, yani damlanın deryaya karışmasıdır. Bekabillah ise Allah'ın varlığında ebedî bir hayata kavuşmasıdır. Bir bakıma damlanın artık derya olmuş bir hâlde sonsuzluğa erişmesi demektir. Bu mertebeye ulaşan kişi ölümsüzlüğe kavuşmuş olup, âşıklar da sevgiliye olan aşkları sayesinde ona vasıl olmak suretiyle bu ebediliği yakalamayı gaye edinen kişilerdir. Nitekim bir mutasavvıf olarak Yûnus da âşıkların ölmeyeceğini birçok şiirinde vurgulamıştır.

Ko ölmek endîşesin 'âşık ölmez bâkîdür

Ölmek seniñ nen ola çün cânun İlâhîdür (Yûnus, 33/1).

İrdi çün âb-ı hayâta Mihrî ölmez haşre dek

Gördi çün zûlmet şebinde ol 'ayân İskender'i (Mihrî, G. 189/5).

Bir beytinde “Ölen hayvandır, âşıklar ölmez” (113/8), bir başka beytinde ise “Ben aşksız olamam, aşk olunca ben ölmem” (192/5) diyen Yûnus, kendine/muhatabına seslenerek ölmek endişesini terk etmesini, âşığın ölmez baki olduğunu, canı ilahî olan, yani ilahî bir nefha taşıyan için ölmek şöyle dursun ölümsüzlüğün olduğunu vurgulamaktadır. Mihrî de mahlasını anarak ebedîlik suyuna erdiği için ölümsüz ve baki olduğunu, zira kapkaranlık gecede o İskender’i açıkça gördüğünü dile getirmektedir.

Her kim severise seni ebed diri kalur cânı

Her dem senün ‘ışkunla geçürür dün ü gündüzini (Yûnus, 359/8).

Vermeyen cânın sana bulmaz hayât-ı câvidân

Zinde-yi câvid ana derler ki kurbândur sana (Fuzûlî, G. 8/2).

Sevgiliyi seven kimsenin canının ebediyete kadar diri kaldığını, her an sevgilinin aşkıyla gece ve gündüzünü geçirdiğini söyleyen Yûnus, âşıkların ebedî diri olduklarını ve sevgilinin aşkıyla ân-ı daimde yaşadıklarını ifade etmektedir. Fuzûlî ise sevgiliye canını vermeyenlerin ebedî hayatı bulmayacaklarını, ebedî sevgiliye kurban olana hayat sahibi denildiğini vurgulamakta, sevgili için kurban olan âşığın ölümsüz olduğuna işaret etmektedir. Kurban kelimesinin yakın olmak anlamı da bulunmakta, bu anlamıyla âşığın sevgiliye yakın olması, kendini feda ederek fena mertebesine ulaşmış, böylece sevgilinin varlığıyla ebedî hayata erişmesi de anlaşılmaktadır. Beka mertebesini ifade eden bu durumda âşığın, artık sürekli sevgili ile hemhâl olduğunu söylemek mümkündür.

2.14. Âşıkların Hâlini Âşık Olanın Bilmesi

Aşk, yaşanmadan anlaşılabilir bir duygu değildir. Dolayısıyla bu duyguyu tatmak, bu deryaya dalmak gerekmektedir. Aşk hakkıyla idrak edenler âşıklardır. Bundan ötürü âşığın hâlinden ancak bir âşık anlayabilecektir. Bunu Yûnus’un da dile getirdiği görülmektedir.

‘Âşıklarun hâlini ‘âşık olanlar bilür

‘İşk bir gizlü haznedür gizlü gerekdür esrâr (Yûnus, 26/7).

Esrâr-ı ‘ışka her kişi kim muttali degül

Vâkıf olur mı ehl-i dilün gizlü râzına (Ahmed-i Dâî, G. 304/5).

Aşkın gizli bir hazine olduğunu ve sırların gizli olması gerektiğini söyleyen Yûnus, bu itibarla âşıkların hâlini âşık olanların bildiğini vurgulamaktadır. Hatta aşkın gizli tutulması, bu sırrın ifşa edilmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bâkî de bir beytinde “Gönül derdini gamınla gönlü yaralı olan (âşık) bilir.” (G. 83/1) diyerek aşk derdini âşığın bildiğine işaret etmektedir. Ahmed-i Dâî ise aşk sırlarını her kişinin idrak etmesinin mümkün olmadığını ifade etmekte, “(Herkes) gönül ehlinin gizli sırrına vakıf olur mu?” diye soru yönelterek bu tür

kimselerin, âşıkların sırrını anlayamayacağını, âşıkların sırrına ancak bir âşığın vakıf olabileceğini vurgulamaktadır.

Gelün hey dertlüler gelün bu derdümden siz de alun

Dertlü bilür dertlü hâlin ya dertsüzler bunda n'eyler (Yûnus, 75/1).

Her bî-haber ne bile mahabbet safâsını

Nâ-merde 'ışk u derd hevâ vü heves gelür (Şeyhî, G. 28/4).

Bir beytinde “gafil-akılsızlar bu aşkı ne bilsin” (62/1) diyerek öyle herkesin aşkı bilmeyeceğine dikkat çeken Yûnus, üstteki beyitte ise dertlilere seslenerek bu derdinden gelip onların da almasını istemekte, dertlinin hâlini dertli olanın bildiğini, dertsizlerin bu konuda bir şey yapamayacağını vurgulamaktadır. Şeyhî de bir beytinde sevda alametlerinin sebebini sadece âşığın anlayacağını (G. 195/3) dile getirmekte, yukarıdaki beyitte ise her habersiz, yani aşktan habersiz olan her bir kimsenin muhabbet sefasını bilmeyeceğini, namert olana aşk ve derdin heva ve heves gibi geldiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla her iki şair de aşk dertini ancak bu derdi çeken âşığın bildiğine, bu dertten habersiz olanların bunu idrak edemeyeceğine atıfta bulunmaktadır.

2.15. Pervane ve Bülbülün Âşığı Temsil Etmesi

Edebiyatımızda “gül ve bülbül”, “şem (mum) ve pervane” hikâyeleri meşhur olup gerek bülbül gerekse pervane, âşığı karşılayacak şekilde söz konusu edilmektedir. Nitekim “Kimisi bülbül-i nâlân-ı gül-i ârız-ı yâr/ Kimi pervâne-i şem'-i ruh-ı cânân ancak” (Bâkî, G. 238/2) şeklinde ifade edilen beyitte âşıkların kimisi ancak sevgilinin yanağının gülünün inleyen bülbülü, kimisi de sevgilinin yanağının mumunun pervanesidir. Yûnus'un da birçok beyitte ya teşbih yahut istiare yoluyla bülbül ve pervaneyi andığı, böylece her ikisinin de âşığı temsil edecek tarzda şiiirlerde yerini aldığı görülmektedir.

Cemâlün şem 'ine pervâne gibi

Yakaram per ü bâli nâra karşı (Yûnus, 289/5)

Bezm-i hüsninde anun şem '-i cemâline yine

Bâl ü per yakmaga pervâne gibi nâre gider (Muhibbî, G. 561/2).

Sevgilinin cemali mumuna pervane gibi kol ve kanadını ateşe karşı yaktığını söyleyen Yûnus, sevgilinin yüzünü muma, kendini de pervaneye benzeterek o güzellik mumunun ateşi karşısında pervane misali yandığını ifade etmektedir. Muhibbî de sevgilinin güzellik meclisinde onun cemali mumuna yine kol ve kanat yakmaya ateşe doğru gittiğini söylemekte, Yûnus ile benzer tasavvur oluşturarak âşığın, pervane misali sevgilinin cemali mumunun ateşine yanmak için yöneldiğini dile getirmektedir.

‘Âşık ol ‘ışk odına pervâne gibi yana gör

Oda yanan kimseler pes cânıdur âşıklarun (Yûnus, 150/2).

Âteş-i ruhsârununun şevkiyle ey cân-ı cihân

Bâl ü per yakmağa çün pervâne gelmişlerdenüz (Taşlıcalı Yahyâ, G. 186/2).

‘İşk odına yandı ser-tâ-pâ gönül pervânevâr

Hâli ey pervâne var ol şem ‘a yana yana de (Usûlî, G. 129/5).

Bir beytinde “Pervane gibi ateşe yanmayan âşık mıdır?” (36/5) diye soran şair, ateşe yanan kimseler âşıkların canı olduğu için, öyle ise âşık olup aşk ateşine pervane gibi yanıvermeyi muhatabından/kendinden istemektedir. Taşlıcalı Yahyâ da cihanın canı olan sevgiliye seslenerek yanağının ateşinin şevkiyle nitekim kol ve kanat yakmak için âşıkların pervane olarak bu dünyaya geldiklerini ifade etmektedir. Usûlî ise gönlünün aşk ateşine baştan ayağa pervane gibi yandığını, pervanenin muma varıp yana yana hâlini söylemesini, yani şairin (âşığın) hâlini muma (sevgiliye) arz etmesini pervaneden istemektedir.

Sen sultânın ben kulam sen gülsin ben bülbülem

Hükümün ‘âleme yiter ne kim var kul üstine (Yûnus, 334/2).

Sen hüsn serîrinde şehâ gül gibi otur

Bülbül gibi ben okuyayın matla ‘-ı garrâ (Mesîhî, K. 16/9).

Yûnus, sevgilinin sultan ve gül, kendisinin de kul ve bülbül olduğunu söylemekte, var olan bütün kul üstüne sevgilinin hükümünün âleme yettiğini, yani hüküm ve hükümranlığın onun (ilahî sevgili) elinde olduğunu vurgulamaktadır. Böylece klasik şiirdeki sevgili ve âşıkla ilgili teşbih ve tasavvurlara işarette bulunmaktadır. Mesîhî ise “Ey padişah! Sen güzellik tahtında gül gibi otur. Ben bülbül gibi muhteşem matla (beyit/şiir) okuyayım.” demektedir, sevgiliyi gül ve sultan, kendisini de hoş ötüşe (söze/şiire) sahip bir bülbül olarak tanıtmaktadır.

Bî-çâre bülbülem dost bahçesinde

Varam virem haber şol yâre karşı (Yûnus, 289/8).

Nâlişlerini derd ile bî-çâre bülbülün

Bâd-ı sabâ eliyle gülistâna yazmışım (Ahmed Paşa, G. 199/2).

“Ben bülbülüm, dost gülümdür. Bilin benim gülüm solmaz.” (175/2) diyerek kendisini bülbül, sevgili solmayan bir gül olarak tanıtan Yûnus, o hiç solmayan gül olan ilahî cemale (dîdâr) âşık olduğunu, gül bahçesinin de bülbülü olduğunu (344/5) vurgulamakta, yukarıdaki beyitte de dost bahçesinde çaresiz bülbül olduğunu, şu yâre karşı varıp bu durumunu haber vermeye niyetlendiğini dile getirmektedir. Böylece şair, kendini biçare bülbül olarak görmek suretiyle aynı zamanda âşığın çaresiz ve aciz oluşuna işarette bulunmaktadır. Ahmed Paşa ise çaresiz bülbülün dert ile inlemelerini saba rüzgârının eliyle gülistana yazmış olduğunu ifade

ederek yine çaresiz bülbül tasavvuru oluşturmakta, bu durumunu gülistanda bulunan güle (sevgiliye) iletecek olan aracının da saba rüzgârı olduğunu belirtmektedir. Aslında saba rüzgârı âşığa sevgiliden haber getiren bir unsur iken, burada âşıktan sevgiliye haber götüren bir vasıta olarak değerlendirilmektedir. Her iki şaire ait beyitte de çaresiz âşığın durumunun sevgiliye bir şekilde ulaştırılması girişiminin olduğu görülmektedir.

Gülün bülbül olur yâri anuniçün kılur zârı

Gülistândur anun yiri makâm olmaz ana bâglar (Yûnus, 55/3).

Kûyunda bu Muhibbî zârlık itse tan mı

Gül şevkine çemende bülbül işi figândur (Muhibbî, G. 462/5).

Bülbülün, gülün yâri olduğunu, onun için inlediğini, yerinin de gülistan olduğunu ve ona bağların makam olmayacağını söyleyen Yûnus, ilginç bir şekilde bülbülü gülün yâri olarak tanıtmakta, yani ilk etapta gülü âşık, bülbülü sevgili konumunda görmektedir. Bir beytinde “Bülbülü (gül olmasa), gülü de bülbül olmasa kim anardı?” (G. 1630/4) diye soran Muhibbî de gül ve bülbülün aşklarının karşılıklı olduğuna dikkat çekmekte, üstteki beytinde ise mahlasını anarak sevgilinin kûyunda (mahallesinde) inlemesinin kınanmamasını, çemende (gül bahçesinde) bülbülün işinin gül aşkıyla figan olduğunu söylemektedir. Buna göre, âşığın yeri sevgilinin kûyu iken bülbülün yeri de gülün bulunduğu çimenlik yer (gülşen) olup bülbülün, güle olan aşkıdan ötürü feryat ettiği anlaşılmaktadır.

2.16. Âşığın Sadık Oluşu

Aşkta sadakat önemlidir.-Zira sevgiliye olan bağlılığın en mühim göstergelerinden biri sadık bir âşık olmaktır. Bundan ötürü birçok şair, kendini sadık âşık olarak tanımlamış, diğer âşıkların yalancı, müddei olduklarına vurgu yapmıştır. Bunu Yûnus'ta da görmek mümkündür.

Yûnus eydür ben 'âşıkam hem 'âşıkam hem sâdıkam

Bu ayruk 'âşıklar gibi yokdur arâyişüm benüm (Yûnus, 204/6).

Cennete kılmaz heves ol hûr u gılmân istemez

'Âşık-ı sâdık olan dîdârun eyler ârzû (Muhibbî, G. 2309/2).

Bir beytinde, “Ben, yolunda sadık biriyim, yalan dava kılmam.” (256//7) diyen Yûnus, kendisinin hem âşık hem de sadık bir âşık olduğuna, bu diğer âşıklar gibi süsünün olmadığını vurgulamakta, yalancı-sahte âşıkların kendilerini allayıp pullayıp gerçek âşıkmiş gibi göstermelerine karşın, asıl ve sadık âşığın bizatihi kendisi olduğunu ifade etmektedir. Birkaç beytinde can için kavga edenin sadık âşık olmadığını (G. 636/2), sadık âşığın bela gelse bile sabreden olduğunu (G. 737/4) söyleyen Muhibbî ise sadık âşık olanın cennete heves etmediğini, huri ve gılman (cennet hizmetlileri) istemediğini, sadece sevgilinin cemalini arzuladığını

vurgulamaktadır. Buna göre asıl âşığın değil ki dünya, ahiretin güzelliklerine dahi meyletmediğine, bizzat sevgiliyi arzuladığına dikkat çekmektedir. Böylece âşıklık iddiasında bulunan diğer âşıkların süse/zinete kapıldığını ima etmektedir.

2.17. Derrinin Dermanı Sevgili Olan Âşık

Aşka giriftar olan âşığın bu derdine tabiplerin çare bulması, derman etmesi mümkün değildir. Bu derdin dermanı yine kendisinde saklıdır. Bundan ötürü Niyazî-i Mısırî “Dermân arardum derdüme derdüm bana dermân imiş” (78/1) demektedir. Nitekim Mısırî’den yaklaşık üç asır önce yaşamış Yûnus’un zaten buna benzer düşünceye sahip olduğu görülmektedir.

‘İşkuna düşen ‘âşık derdüne yanar her dem

Vaslundur ana dermân hekîm ne tîmâr itsün (Yûnus, 232/2).

Oda yakılır hicriün ile cânım efendi

Vaslundan olur derdüme dermânım efendi (Ahmed-i Dâî, G. 298/1).

‘İşk derdiyle hoşem el çek ‘ilâcumdan tabîb

Kılma dermân kim helâküm zehri dermânundadır (Fuzûlî, G. 90/2).

Sevgilinin aşkına düşen âşığın, derdine her an yandığını, ona dermanın sevgiliye vuslat olduğunu ve doktorun iyileştiremeyeceğini söyleyen Yûnus, âşığın derdine çarenin sevgiliye kavuşmakla gerçekleşebileceğini dile getirmektedir. Buna benzer şekilde Ahmed-i Dâî ise “Efendi” sözüyle sevgiliye seslenmekte, onun ayrılığı ile kendi canının ateşe yakıldığını ve derdine dermanın ona vuslattan olacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla aşk ve ayrılık derdiyle yanan âşığın dermanı sevgiliye kavuşmaktan ibarettir. Nitekim Fuzûlî’nin de dediği gibi aşk derdiyle hoş olan âşığa tabibin ilaç yapmaktan elini çekmesi, derman kılmaması lazımdır, zira böyle bir işe kalkışması âşığın helâk olması anlamına gelmektedir.

2.18. Âşığın Daha Dünyaya Gelmeden Sevgiliye Tutulmuş Olması

Araf Suresi 172. ayetinde geçtiği üzere “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” hitabına mazhar olan kul, ezelde (kalû belâda) ilahî sevgilinin cemalini görür görmez O’na âşık olmuş, daha bu dünyaya gelmeden önce aşk insana armağan edilmiştir. Dolayısıyla aşk ezeli olduğu gibi, âşıklık da ezeli, yani başlangıcı bilinmeyen bir zamana uzayan süreci ifade etmektedir. Yûnus’un gerek aşkın gerekse âşıklığın ezeli oluşuna değindiği veya işaret ettiği birçok şiiriyle karşılaşmıştır.

Ol dostıla bâzârumuz fülân vaktan berü degül

Severidük ma ‘şûkayı henüz gelmedin cihâna (Yûnus, 294/6).

Şâh-ı ‘îşkun taht-ı dilde hüküm iderdi cân gibi

Mısr iline Yûsuf olmamış idi sultân henüz (Usûlî, G. 42/2).

Vâdi-yi ‘îşkda sevdâyyla ser-geşte idüm

Gelmedin gerdişe bu günbed-i devvâr henüz (Fuzûlî, G. 119/3).

“O dost ile pazarımız falan vakitten itibaren değil, sevgiliyi henüz cihana gelmeden önce sever idik.” diyen Yûnus aşk ve âşıklığın ezeli oluşuna dikkat ekmektedir. Bu hususla ilgili birçok şairden örnek bulmak mümkündür. Mesela Usûlî, Yusuf Mısır ülkesine henüz sultan olmamış iken, aşkın padişahının gönül tahtında can gibi hükmettiğini söylemekte, Fuzûlî de bu dönen gök kubbe dönmeye başlamadan, yani daha kâinat yaratılmadan önce aşk vadisinde sevda ile başı dönmüş bir hâlde olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla âşıklar, sevgiliye olan muhabbetin daha âlemler yaratılmadan önce, yani ezelde gerçekleştiğini dile getirmektedirler.

Sonuç

Yûnus Emre'nin şiirlerinde geçen âşık tipine ait özelliklerin kendinden sonraki dönemlerde yaşamış birçok şair tarafından ele alındığı tespit edilmiştir. Bundan hareketle Yûnus'un âşıkla ilgili yer verdiği hususların klasik şairler üzerinde ne ölçüde etkili olduğu merak konusu olmuştur. Üstelik her ne kadar klasik divan tertibine uymasa da Anadolu sahasında ilk divanı yazan kişi Yûnus olduğu için onun klasik şairler üzerinde âşık tipine olan yaklaşımı yönüyle de etkili olabileceği düşünülmüş, bu merak ve düşüncenin bir sonucu olarak böyle bir çalışma yapılmıştır.

Yûnus, bir mutasavvıf şair olduğu için Dîvân'ında hem aruz hem de hece ölçüsünü kullanmış, gerek beyitlerden oluşan ve gazel nazım şeklinde şiirler, gerekse dörtlüklerden oluşan koşma tarzı şiirler yazmıştır. Bu yönüyle Dîvân'ı klasik divan ölçülerine uymasa da şiirlerinde işlenen konuların, özellikle de âşık tipiyle ilgili birçok hususun klasik şairler tarafından da kullanıldığı görülmüştür.

Yûnus'un mutasavvıf ve halk şairlerinin yanı sıra klasik şairler üzerinde de etkili olduğu zaten bilinmektedir. Ancak bu çalışmayla âşık tipiyle ilgili hususlar bağlamında gerek Yûnus'un şiirleri gerekse döneminde öne çıkan ve daha ziyade klasik üslup üzere hareket eden şairlerin şiirleri mukayeseli bir tarzda ele alınmış, böylece konu ve tema bakımından benzerlikler ve ortak hususlar ortaya konulmuştur. Bu sayede somut veriler doğrultusunda Yûnus'un klasik şairler üzerindeki etkileri gözler önüne serilmiştir. Klasik Türk edebiyatını etkileyen başta İslam dini ve tasavvuf olmak üzere, Arap ve Fars edebiyatları gibi birçok etken vardır. Ancak eserler ve şahıslar ekseninde-de etkili olan isimler olmuştur. Bunlardan birisi ve denilebilir ki en önemlisi Yûnus Emre'dir. Zira yazdığı eserlerle (Dîvân, Risâletü'n-Nushiyye) Anadolu sahası Türk edebiyatının âdeta kilometre taşıdır. Özellikle Dîvân'ı didaktik ve lirik anlatımın başarılı bir şekilde uygulanması, sade anlaşılır bir dil ile en karmaşık konuları bile kolayca ortaya koyabilmesi açısından, kısacası edebî yönden kayda değerdir. Bu itibarla klasik şairlerin de

Yûnus'tan etkilenmiş olmaları pek âlâ mümkündür. Bu çalışmada âşık tipinin özellikleri çerçevesinde örnek olarak seçilen Yûnus'a ait şiirler ile bazı klasik şairlerin şiirlerine bakıldığında bazen her iki örnek arasında tam bir konu bütünlüğünün olduğu görülmüştür. Nitekim Yûnus, sevgiliye âşık olanların işinin ah u zar olduğunu söylemiş, Hayretî ise sevgilinin cemaline âşık olan her müptelanın bağı başlı, gözü yaşlı ve işinin ah u zar olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla gerek Yûnus'un gerekse klasik şairlerin âşık tipiyle ilgili hususlarda bazen büyük oranda benzer ifadelerle yer verdikleri tespit edilmiştir. Öte yandan bazen de sevgiliyi sultan ve gül, kendini de kul ve bülbül olarak gören Yûnus'un şiirlerindeki anlam zenginliği ve çeşitliliğine klasik şairlerde rastlanmadığına şahit olunmuştur. Böylece Yûnus'un şiirlerindeki icaz, yani az sözle çok şey anlatma üslubu ile sehl-i mümteni tarzının öncü ismi olduğu bir kez daha idrak edilmiştir. Yûnus'un şiirlerinde geçen âşık tipine ait "son derece fedakârca davranmak, vefalı olmak, sadakat göstermek, canından vazgeçebilmek, dünya ve ahireti/cenneti bir kenara bırakarak sadece sevgiliyi istemek, derdinin çaresini sevgiliye kavuşma olarak görmek, kul konumunda, miskin/muhtaç ve çaresiz bir hâlde olmak" gibi durumların ve özelliklerin hepsinin aşağı yukarı klasik şairler tarafından da dile getirildiği müşahede edilmiştir. Kısacası âşık tipine dair yer verdiği özelliklere bakıldığında Yûnus'un, sadece bir mutasavvıf şair değil, aynı zamanda klasik şiir geleneğini de bilen ve bunu şiirlerinde işleyerek kendinden sonraki klasik şairlere öncülük eden çok yönlü bir şair olduğu kanaatine varılmıştır.

Kaynaklar

- Aclûnî. (2019). *Keşfü'l-Hafâ*. (C.4). (Çev. M. Genç). Beka Yayınları.
- Ahmed Paşa. (1992). *Ahmet Paşa Divanı* (Haz. A. N. Tarlan). Akçağ Yayınları.
- Ahmed-i Da'î. (2001). *Ahmed-i Dâ'î Divanı*. (C. 2). (Haz. M. Özmen). TDK Yayınları.
- Ahmedî (ty.). *Ahmedî-Dîvân* (Haz. Y. Akdoğan). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akün, Ö. F. (2013). *Divan Edebiyatı*. İSAM Yayınları.
- Âşık Veysel (2018). *Dostlar Beni Hatırlasın - Âşık Veysel Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İnkılâp Kitabevi.
- Bâkî (2011). *Bâkî Dîvânı* (Haz. S. Küçük). TDK Yayınları.
- Çelik, M. F. (2020). Klasik Türk Şiiri Odağında Tip ve Tip ile İlgili Yaklaşımlar. *sobider*, 7 (44), 302-310.
- Demirbağ, A. (2024). Şeyh Gâlib'in "Eyler Semâ" Redifli Gazelini Şerh Denemesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (27), 122-128.

- Durbilmez, B. (2002). Yunus Emre ve Muhyiddin Abdal Divanlarında Gönül. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 8 (30), 205-214.
- Durbilmez, B. (2019). *Derviş Tarzı Türk Edebiyatı ve Sıdkı Baba Dîvânı*. Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Fuzûlî (2021). *Fuzûlî Dîvânı*. (Haz. A. Kılınç). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Güzel, A. (2009). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Hayâlî. (1992). *Hayâlî Divanı*. (Haz. A. N. Tarlan). Akçağ Yayınları.
- Hayretî. (2023). *Hayretî Dîvan - Tenkidli Basım*. (Haz. M. Çavuşoğlu & M. A. Tanyeri). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbrahim Tennûrî .(2005). *Gülzâr-ı Ma 'nevî*. (Haz. M. Demirel). Çağrı Yayınları.
- Kadı Burhaneddin. (1980). *Kadı Burhanettin Divanı*. (Haz. M. Ergin). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Mesîhî. (2014). *Mesîhî Dîvânı*. (Haz. M. Mengi). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mihri Hâtun. (2018). *Mihri Hâtun Dîvânı*. (Haz. M. Arslan). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Muhibbî. (1987). *Muhibbî Dîvânı - İzahlı Metin* (Haz. C. Ak). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Necâtî. (1992). *Necâtî Beg Divanı*. (Haz. A. N. Tarlan). Akçağ Yayınları.
- Niyâzî-i Mısırî. (2008). *Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Edebî kişiliği, Eserleri ve Dîvânı (Tenkitli Metin)*. (Haz. K. Erdoğan). Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2009). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Şeyhî. (2018). *Şeyhî Dîvânı*. (Haz. H. Biltekin). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şeyhülislâm Yahyâ. (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı - Tenkitli Metin*. (Haz. H. Kavruk). MEB Yayınları.
- Taşlıcalı Yahyâ. (2023). *Yahyâ Bey (Taşlıcalı) Dîvan - Tenkidli Basım*. (Haz. M. Çavuşoğlu). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Usûlî. (2020). *Usûlî Divanı* (Haz. M. İsen). Yazma Eseler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yûnus Emre. (2012). *Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhîyât*. (Haz. M. Tatçı). Kapı Yayınları.